

РІШЕННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ВЧЕНОЇ РАДИ ПРО ПРИСУДЖЕННЯ СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ

Спеціалізована вчена рада ДФ 35.051.092 Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, м. Львів, прийняла рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» на підставі прилюдного захисту дисертації «Співучасть у кримінальному правопорушенні зі спеціальним суб'єктом у кримінальному праві України» за спеціальністю 081 «Право» 07 лютого 2023 року.

Федорович Наталія Андріївна, 11.09.1994 року народження, громадянка України, освіта повна вища. У 2018 році закінчила Львівський національний університет імені Івана Франка та здобула ступінь магістра й отримала повну вищу освіту за спеціальністю «Право».

З 09.2018 по 09.2022 року навчалася в аспірантурі на кафедрі кримінального права і кримінології Львівського національного університету імені Івана Франка (заочна форма навчання).

З 03.01.2019 року по 16.07.2021 року працювала помічником адвоката в Адвокатському об'єднанні «Магістри». З 16.07.2021 року і дотепер індивідуально здійснює адвокатську діяльність.

Дисертацію виконано на кафедрі кримінального права і кримінології Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, м. Львів.

Науковий керівник: Панчак Оксана Григорівна, кандидат юридичних наук, доцентка кафедри кримінального права і кримінології Львівського національного університету імені Івана Франка, м. Львів.

Здобувачка має 14 наукових публікацій за темою дисертації, з них 1 стаття у періодичних наукових виданнях інших держав, 4 статті у наукових фахових виданнях України, 0 монографій:

1. Федорович Н. А. Кваліфікація діянь співучасників кримінального правопорушення зі спеціальним суб'єктом, усю об'єктивну сторону якого виконує особа, яка не наділена ознаками спеціального суб'єкта. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. Вип. 88. С.135-143.

2. Федорович Н. А. Кваліфікація співучасті у кримінальних правопорушеннях зі спеціальним суб'єктом, які утворилися у результаті диференціації складів кримінальних правопорушень за суб'єктом. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2020. Том 2. №14. С.57-72.

3. Федорович Н. А. Теоретичні підходи до співучасті у злочині зі спеціальним суб'єктом з урахуванням виду співучасника. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2020. Том 31 (70). № 2.Ч. 3. С.65-73.

У дискусії взяли участь голова і члени спеціалізованої вченої ради та присутні на захисті фахівці:

1. Бурдін Володимир Миколайович, доктор юридичних наук, професор, в.о. декана юридичного факультету, професор кафедри кримінального права і кримінології Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, без зауважень.

2. Палюх Лідія Михайлівна, доктор юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри кримінального права і кримінології Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, надала позитивну рецензію із зауваженнями:

1. Дискусійним видається положення роботи про те, що кримінально-правову кваліфікацію діянь співучасників у кримінальному правопорушенні зі спеціальним суб'єктом, яке утворилося у результаті диференціації, зокрема, за суб'єктом, але міститься в іншому Розділі Особливої частини КК України, ніж загальна норма, потрібно здійснювати за правилом, схожим до норми, передбаченої ч. 3 ст. 29 КК України, але ширшим за обсягом: при конкуренції загальної та спеціальної норми, остання з яких сформульована як кримінальне правопорушення зі спеціальним суб'єктом, співучасники кримінального правопорушення, які не наділені ознаками спеціального суб'єкта, несуть кримінальну відповідальність за співучасть у вчиненні кримінального правопорушення, яке передбачене загальною нормою (с. 9). Якщо розглядати це положення у контексті чинного Кримінального кодексу України, чи не суперечитиме воно положенню, передбаченому частиною другою статті 29 Кримінального кодексу України, відповідно до якого організатор, підбурювач та пособник підлягають кримінальній відповідальності за відповідною частиною статті 27 і тією статтею (частиною статті) Особливої частини Кримінального кодексу України, яка передбачає кримінальне правопорушення, вчинене виконавцем? Крім цього, рецензентка підтримує аргументи вчених, які зазначають про те, що у такому разі кваліфікація належним чином не відобразить вчиненого співучасниками діяння, бо особа мала намір посягнути на інший об'єкт кримінально-правової охорони.

2. У роботі запропоновано доповнити частину другу статті 27 Кримінального кодексу України приписом про те, що співвиконавець є особою, яка виконує частину об'єктивної сторони кримінального правопорушення (с. 180), що, на думку дисертантки, усунуло б питання, які виникають при кваліфікації діянь осіб, які не наділені ознаками спеціального суб'єкта, але виконують частину об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення зі спеціальним суб'єктом. У зв'язку з цим авторка не підтримує формулювання частини шостої статті 2.5.3 проєкту нового Кримінального кодексу України, де зазначено, що при вчиненні кримінального правопорушення зі спеціальним суб'єктом його виконавцем (співвиконавцем) є особа, яка має ознаки такого суб'єкта; особа ж, яка

не має ознак спеціального суб'єкта, підлягає відповідальності як організатор, підбурювач або пособник кримінального правопорушення зі спеціальним суб'єктом (с. 49 - 50). Однак слід погодитися з тим, що у разі прийняття такої пропозиції, - про те, що співвиконавцем кримінального правопорушення зі спеціальним суб'єктом може бути особа, не наділена додатковими ознаками, - мета і значення виокремлення спеціального суб'єкта втрачає своє правове значення.

3. Спірною є позиція на с. 154 про те, що особа, яка не наділена ознаками спеціального суб'єкта (коли йдеться про військові кримінальні правопорушення), має відповідати за статтею, яка передбачає кримінальне правопорушення зі загальним суб'єктом. Це, як видається, суперечить нормі, передбаченій частиною третьою статті 401 Кримінального кодексу України, де зазначено, що особи, не зазначені у статті 401 Кримінального кодексу України, за співучасть у військових кримінальних правопорушеннях підлягають відповідальності за відповідними статтями розділу XIX Кримінального кодексу України.

3. Марін Олександр Костянтинович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права і кримінології Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, надав позитивну рецензію із зауваженнями:

1. Авторка визначає об'єктом та предметом дослідження своєї роботи співучасть у кримінальному правопорушенні та співучасть у кримінальному правопорушенні зі спеціальним суб'єктом у кримінальному праві України. Відповідно до цього дисертантка цілком обґрунтовано з'ясовує розуміння цього явища та концентрує свою увагу на проблемах кримінально-правової кваліфікації різноманітних випадків такої співучасті. Однак, застосування кримінального права чи кримінально-правова оцінки в широкому сенсі не може обмежитись лише застосуванням вироблених правил кримінально-правової кваліфікації. Кримінальне право передбачає необхідність застосування до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, у тому числі й у співучасті зі спеціальним суб'єктом, різноманітних заходів кримінально-правового впливу. Тому постає закономірне питання: чи є якісь особливості застосування заходів кримінально-правового впливу до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у співучасті зі спеціальним суб'єктом?

2. Чи є на думку дисертантки змістовна відмінність від наведеного у її роботи доктринального розуміння поняття спеціального суб'єкта складу кримінального правопорушення і змісту ч.2 ст. 18 КК України. Нагадаємо, що у ч.2 ст. 18 КК України визначено, що «Спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа». Натомість у рецензованій роботі зазначається, що «спеціальний суб'єкт володіє такими ознаками, як фізична особа, осудність, досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, спеціальна ознака, яка зазначена у статті (частині статті) Особливої частини КК України або

впливає з інших ознак складу кримінального правопорушення. Саме з такого розуміння поняття спеціального суб'єкта ми будемо виходити при дослідженні співучасті у кримінальному правопорушенні зі спеціальним суб'єктом». Справа, видається, у тому, що за своїм змістом ці поняття є різними. Нормативне визначення спеціального суб'єкта фактично відкидає можливість загального суб'єкта вчинити кримінальне правопорушення спільно зі спеціальним, адже останній вчиняє кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа.

3. Видається, що всі кримінальні правопорушення із спеціальним суб'єктом поділяються на дві групи: ті, в яких суб'єкт правопорушення є засобом диференціації кримінальної відповідальності, і ті, в яких спеціальний суб'єкт є криміноутворюючою ознакою. Тоді й правила оцінки співвиконання можуть відрізнитися – у першому типі – воно можливе, хоча й буде оцінене за різними статтями: особи вчиняють у співучасті злочин зі загальним суб'єктом, але особа, яка наділена спеціальними ознаками, відповідає за «свою», диференційованою статтею (це відповідає ч.3 ст. 29 КК України). У другому – взагалі неможливе, оскільки буде відсутня така ознака співучасті, як спільна участь декількох суб'єктів кримінального правопорушення. Чи не вистачить для формулювання правил кваліфікації співучасті у кримінальному правопорушенні зі спеціальним суб'єктом такої класифікації випадків її прояву?

4. У підрозділі 2.2 у межах «другої» групи кримінальних правопорушень ви виокремлюєте «кримінальні правопорушення зі спеціальним суб'єктом, які утворилися у результаті диференціації складів кримінальних правопорушень за суб'єктом» (с. 130) і уточнюєте, що це такі склади, де ознака спеціального суб'єкта є ознакою, що кваліфікує кримінальне правопорушення. З цим складно посперечатися, однак чи не подібні за правовою природою спеціальні норми, які містяться у самостійних статтях Особливої частини (можливо навіть у інших розділах Особливої частини)?

5. Аргументація щодо невизнання спеціальним суб'єктом особу, яка досягла 18-ти річного віку, в цілому сприймається (с. с. 132-133), однак не відповідає не одне питання: якщо «додаткова» ознака спеціального суб'єкта виконую функцію «обмеження» кола потенційних суб'єктів, а досягнення більш пізнього віку якраз обмежує таке коло на осіб віком від 16 до 18 років, тоді чому це не спеціальний суб'єкт. Крім того, досягнення повноліття, напевно пов'язується не з цифрою років, а із певними можливостями (ступенем розвитку особистості, здатності усвідомлення нею певних особливостей відносин тощо), що також в цілому характерне для спеціального суб'єкта. Тому із цим висновком у роботі можна посперечатися.

4. Навроцький Вячеслав Олександрович, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, професор кафедри теорії права та прав людини Закладу вищої освіти «Український Католицький Університет», надав позитивний відгук із зауваженнями:

1. Діалектичний підхід авторки рецензованої дисертації інколи дає збої. Навряд чи можна заперечувати, що діалектичний метод передбачає непохитне слідування правилам формальної логіки. Але дисертантка інколи демонструє «вільне ставлення» до відповідних норм і правил. Так, на с.91, 96 дисертації вказує, що В. І. Ткаченко і А. М. Царегородцев, обґрунтовуючи свою позицію, виходили із міркувань формальної логіки. Відтак, не пояснили, чому співучасть у кримінальних правопорушеннях зі спеціальним суб'єктом не можлива, виходячи із загальних норм інституту співучасті у кримінальному правопорушенні. Тому підтримувати цю точку зору не вбачається за можливе. Так честь і хвала авторам, які не нехтують формальною логікою, не можна дорікати за те, що вони діють відповідно до правил логіки. І навпаки, можна не погоджуватися з певною позицією, але аж не тому, що вона відповідає формально-логічним вимогам.

Ігнорування законів і правил формальної логіки веде до сумнівних наукових результатів. Азбучним правилом є те, що будь-який поділ має проводитися за одним критерієм, бездоганим є лише поділ дихотомічний (надвоє). Очевидно Н.А. Федорович про це забула, коли у першому ж положенні наукової новизни написала, що нею «здійснено поділ на три групи та шість підгруп усіх кримінальних правопорушень зі спеціальним суб'єктом за критерієм фактичної можливості виконання у співучасті об'єктивної сторони таких правопорушень особою, яка не наділена ознаками спеціального суб'єкта» (с.8). За одним критерієм – на три групи та шість підгруп. Щось тут явно не так, мабуть таки цих критеріїв було явно більше.

Ще одне не досить уважне ставлення до формальної логіки. На с.77-78 авторка аналізує наявні в чинному КК формулювання «вчинення злочину групою осіб», «вчинення злочину організованою групою» і підтримує їх. Понад те, вважає, що слід замінити інші формулювання, де йдеться про вчинення діяння в складі чи за завданням групи. Пропозиція сумнівна, адже в українському кримінальному праві немає колективного суб'єкта, який би підлягав відповідальності. Такий підхід суперечить принципу індивідуальної відповідальності, змісту вини, яка визначена щодо конкретної особи.

2. Важко втриматися ще й від застереження у зв'язку з позицією дисертантки щодо оцінки дій особи, яка статус (ознаки) спеціального суб'єкта кримінального правопорушення набула всупереч приписам права. На с.130 вказано: «Тож вважаємо, що особа, наділена правовим статусом, отриманим внаслідок проходження відповідної правової процедури, але з певних причин така правова процедура не відповідає нормативно-правовим приписам, є спеціальним суб'єктом при вчиненні кримінального правопорушення зі спеціальним складом, а у разі співучасті за умови виконання об'єктивної сторони – виконавцем». Це суперечить міркуванням авторки (викладеним на наступних сторінках, зокрема с.133), що не може визнаватися спеціальним суб'єктом, наприклад, особа, яка втекла з-під варти, будучи незаконно туди поміщеною.

3. Рецензент помітив ряд дрібних, але дошкульних прорахунків, неточностей. Один із таких прорахунків полягає в тому, що дисертантка розглядає історію як череду змінюваних нормативно-правових актів, аналізує їх зміст у відповідній частині, відповідає на питання «коли?», «як?», «хто?» etc. Безумовно, це цікаво, повчально. Однак історія насамперед має відповідати на питання «чому?» - пояснювати, які закономірності існують у змінах підходів законодавця до регламентації тих чи інших правових інститутів, чим вони викликані, які перспективи розвитку законодавчих положень. Принаймні потрібно періодизувати тисячолітній шлях розвитку досліджуваних кримінально-правових норм, вказати, у зв'язку з якими соціальними та державно-правовими потребами у кримінальному законі з'явилися відповідні положення. На жаль, цьому гідної уваги в дисертації не приділено. І взагалі, доволі обширний (с.21-36) історичний екскурс не завершується висновком про те, які законодавчі формулювання витримали перевірку часом (і заслуговують на відтворення), а яких слід «боятися» та уникати. Немає у цій частині роботи і про Проект КК, хоча в подальшому авторка аналізує його положення і у цьому відгуку це оцінюється як достоїнство дисертації.

4. Авторка ні слова не сказала про найбільш животрепетні сучасні проблеми. Одна з них пов'язана з російською агресією проти України, інша – з необхідністю виконання нашою державою зобов'язань, обумовлених набуттям статусу кандидата в члени ЄС та необхідністю узгодження вітчизняного права з т.зв. «свродирективами».

Є неточності, які стосуються меж дії окремих нормативно-правових актів. Так, на с.28 дисертації стверджується, що Кримінальне уложення 1845 року було замінене Уложенням 1903 р., а на с.29-30 пишеться, що останнє діяло в УНР. Разом із тим, Уложення 1903 р. взагалі не було введено в дію в повному обсязі (набрала чинності лише його загальна частина та кілька розділів особливої частини). Також на с.30-31 вказується, що в період II Світової війни на окупованих гітлерівцями територіях України діяв КК Німеччини 1871 р. Однак німецькі нацисти, на відміну від їх сучасних послідовників з путінської росії, не впроваджували своїх кримінальних законів на окупованих землях. Принаймні в Галичині, як стверджує Т.М.Марітчак, що спеціально вивчав це питання, до місцевих жителів продовжували застосовувати польський КК 1932 р.

Кримінальні закони окремих держав з рейтингу Верховенства права (№2, №7-8) не згадуються. Можливо, вони дійсно не варті уваги у цій частині, але варто було надати пояснення.

При аналізі зарубіжного законодавства авторка рецензованої праці пише, зокрема, про кримінальне законодавство Німеччини, посилається на статті КК ФРН (с.39-40). Але в цій державі діє кримінальний закон 1871 р. (хоча й істотно осучаснений) і на який авторка посилалася раніше в історичній частині свого дослідження. Варто було б сказати, чи зазнав змін цей закон у частині регламентації відповідальності за злочини зі спеціальним суб'єктом, вчинені у співучасті. А на с.37-38 дана критична оцінка КК Данії у зв'язку з тим, що наведене

у ньому формулювання співучасті більше схоже на норму, що регламентує призначення покарання: «Покарання за кримінальне правопорушення застосовується до будь-якої особи, яка сприяла виконанню протиправної дії шляхом підбурювання, порад або дій». Тут справа, скоріше, в тонкощах, а точніше - вадах перекладу. Мова, певне, йде не про застосування покарання, а про караність чи злочинність відповідних діянь, про те, що караним (злочинним) є діяння будь-якої особи, яка сприяла виконанню протиправної дії шляхом підбурювання, порад або дій.

5. Інколи увага та повага до чинного закону стає чи не самоціллю. Наприклад, на с.141 вказано: «На підставі вищевикладеного, можемо ствердити, що підвищений вік не є ознакою спеціального суб'єкта, а ознаку повторності до таких ознак зараховуємо, оскільки за чинної редакції КК України не можливо чітко розрізнити, коли ознака повторності є ознакою об'єктивної сторони, а коли ознакою спеціального суб'єкта кримінального правопорушення». Але чинний КК не може і не повинен бути останнім, а тим більше єдиним аргументом в ході наукового пошуку. Такий підхід означає «дрімучий позитивізм», який не прикрашає роботу.

6. Нарешті, про використання методу аналізу та синтезу. Очевидно, він має стосуватися не лише дослідження тих положень, про які вказано в дисертації (що не викликає заперечень), але й при формулюванні висновків. Загалом висновки щодо окремих розділів, дисертації в цілому відображають зміст роботи. Але склалося враження, що загальні висновки – це свого роду сума висновків по розділах. А хотілося б, щоб авторка піднялася на вищий рівень – провела оцінку чинного кримінального закону у відповідній частині (відповідає чи не відповідає воно концепції, яка відстоюється у роботі), його застосування (наскільки воно ефективне та що слід зробити для його покращення), сформулювала пропозиції законодавцю (про зміни, які безвідкладно треба внести до чинного КК), Робочій групі, яка готує проект КК (які нововведення видаються доцільними, а від яких новел варто відмовитися), вказала на перспективу подальших досліджень проблеми (які питання мають висвітлити наступні дослідники цієї та суміжних проблем).

5. Михайліченко Тетяна Олександрівна, кандидат юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри кримінального права та кримінально-правових дисциплін Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Міністерства освіти і науки України, надала позитивний відгук із зауваженнями:

1. Існує певна неточність при формулюванні мети дослідження. Дисертанткою відмічається, що «метою дослідження є проаналізувати співучасть у кримінальному правопорушенні зі спеціальним суб'єктом з урахуванням виду співучасника і форм співучасті та виробити правила кримінально-правової кваліфікації такої співучасті» (с. 6 дис.), але метою має бути відмічений (визначений) кінцевий результат, на який спрямоване дослідження, а використання дієслова «проаналізувати» вказує на процес, а не на результат. Видається, що більш

вдало було б говорити, що метою дослідження є вироблення правил кримінально-правової кваліфікації такої співучасті на основі проведеного аналізу співучасті у кримінальному правопорушенні зі спеціальним суб'єктом з урахуванням виду співучасника і форм співучасті.

Видається, що уточненню підлягає і об'єкт дослідження (с. 7 дис.): варто говорити, що ним є інститут співучасті у кримінальному правопорушенні у кримінальному праві України.

2. Позитивною є ідея дисертантки робити вибірку країн для вивчення зарубіжного досвіду регулювання питань співучасті у кримінальному правопорушенні зі спеціальним суб'єктом за критерієм Індексу верховенства права станом на 2021 р. (с. 37 дис.). Однак порівняння рейтингу держав у цьому переліку та підрозділу 1.3 першого розділу роботи дозволяє констатувати, що не всі держави навіть першої десятки проаналізовані (зокрема, відсутній аналіз кримінальних законів Норвегії, Люксембургу, Ірландії). Ще більше пробілів спостерігається, якщо це буде перелік перших 30 країн з рейтингу. Натомість досліджені законодавчі положення Республіки Польща (36 місце), Грузії (49 місце), Республіки Казахстан (66 місце), Республіки Білорусь (аж 97 місце) та ін. Не зовсім зрозумілою є тоді така пропозиція дотримуватися саме цього критерію.

Окремо як недолік, вартий подальших наукових розвідок, варто відмітити відсутність аналізу іноземних наукових публікацій досвіду регулювання питань співучасті у кримінальному правопорушенні зі спеціальним суб'єктом. Як відмічає авторка, «правове регулювання співучасті у кримінальному правопорушенні зі спеціальним суб'єктом у різних державах доволі різноманітне. Потрібно враховувати, що у багатьох державах кримінально-правова політика розвивалась послідовно, тому незважаючи на те, чи зазначено у кримінальних законах про співучасть у кримінальному правопорушенні зі спеціальним суб'єктом, чи цього не зроблено, проблем із кваліфікацією діянь осіб, які не наділені ознаками спеціального суб'єкта, не виникає» (с. 56-57 дис.). Однак дійти до такого висновку, як видається, навряд чи можна виключно за допомогою вивчення положень кримінальних законів іноземних держав. Задля цього варто було б спробувати дослідити публікації вчених та практиків цих країн з цього питання.

3. Підтримуючи дисертантку у її прагненні проаналізувати Проект нового КК України, не можна погодитись, з одного боку, із використанням редакції цього Проекту станом на 12.12.2021 р., хоча з того часу його положення, в т.ч. про співучасть, кілька разів зазнавали змін. А з іншого, робота значно виграла б, якби в ній було здійснено не лише аналіз положень Проекту, а й було б запропоновано робочій групі з питань розвитку кримінального права власне бачення вирішення питань, що виникають при співучасті у кримінальному правопорушенні зі спеціальним суб'єктом.

4. Висновок дисертантки щодо кримінально-правової оцінки діяння загального і спеціального суб'єктів, які діють у співучасті, вчиняючи кримінальне правопорушення зі спеціальним суб'єктом не позбавлений недоліку.

Н.А. Федорович пропонує у ситуації, коли загальний суб'єкт виконує усю об'єктивну сторону кримінального правопорушення зі спеціальним суб'єктом, застосовувати загальні правила кримінально-правової кваліфікації, тобто кваліфікувати дії особи за загальною нормою (с. 112-113, 154-156 дис.), дії ж спеціального суб'єкта, який виконуватиме роль організатора, підбурювача чи пособника, кваліфікувати відповідно до положень ч. 2 ст. 29 КК України. Теоретична конструкція в цілому не викликає зауважень, однак звернення до конкретних статей Особливої частини яскраво засвідчує про складнощі з якими стикнуться практичні працівники.

Запропонований підхід не буде працювати насамперед у випадках, коли загальний суб'єкт умисно знищує чи пошкодження чужого майна за відсутності кваліфікуючих ознак, а спеціальний суб'єкт (військовослужбовець) при цьому виконує роль пособника, оскільки кримінальний закон пов'язує можливість притягнення загального суб'єкта до кримінальної відповідальності насамперед із заподіянням шкоди у великих розмірах (ч. 1 ст. 194 КК України). Тобто якщо розмір завданої шкоди не буде досягнуто (наразі така шкода має бути еквівалентна щонайменше 250 неоподатковуваним мінімумам доходів громадян, тобто 335 500 грн.), то особа не буде нести кримінальну відповідальність. Відповідно і пособник (військовослужбовець), який, приміром, посприяв проникненню виконавця на місце вчинення злочину нести кримінальну відповідальність не буде. По-друге, такий підхід абсолютно не враховує специфіки предмета кримінального правопорушення та, як наслідок, об'єкта, на яке спрямоване посягання (що намагався врахувати законодавець, конструюючи кримінальне правопорушення зі спеціальним складом). Адже пошкодження автомобіля (-ів) сусіда з мотиву, приміром, помсти навряд чи можна прирівнювати до аналогічних пошкоджень але вже військових авто з того ж мотиву. І навіть покарання, передбачені ч. 1 ст. 194 та ч. 1 ст. 411 КК України, за умови досягнення необхідного розміру шкоди, щоб притягнути винних до кримінальної відповідальності, не дозволяють урівноважити ситуацію. Особливо яскраво це прослідковується крізь призму війни. Аналогічна ситуація спостерігатиметься і у випадках викрадення військового майна, але не зброї чи боєприпасів до неї (див. відповідно частини 2 статей 185, 186 та 410 КК України), як в умовах мирного часу, так і якщо події відбуватимуться під час воєнного стану.

Тобто запропонований підхід не дозволяє належним чином забезпечити охорону військового майна та суспільних відносин, які складаються і функціонують при несенні військової служби, що є основою нормальної діяльності воєнної організації України. Однак особливо в умовах війни з росією, яка триває з 2014 р., це питання потребує особливої уваги, адже забезпечення обороноздатності є важливим завданням держави.

5. Підтримуючи дисертантку у її ідеї щодо кваліфікації кримінальних правопорушень зі спеціальним суб'єктом, усю об'єктивну сторону яких фактично може виконати будь-яка особа, яка досягла віку, з якого може наставати

кримінальна відповідальність, належать кримінальні правопорушення, які утворюють «пари» і вичерпують усіх можливих суб'єктів, вбачається, що наведений приклад із державною зрадою (ст. 111 КК України) та шпигунством (ст. 114 КК України) наразі є невдалим (с. 159-160 дис.). Ще донедавна такий приклад був би абсолютно безспірним, однак нині Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» від 14.04.2022 № 2198-IX КК України доповнено ст. 111-2 «Пособництво державі-агресору», яка частково є суміжною відносно і державної зради, і шпигунства не лише за об'єктивними ознаками, а й за суб'єктами.

Загальна оцінка роботи і висновок. Дисертаційне дослідження **Федорович Наталії Андріївни** на тему «Співучасть у кримінальному правопорушенні зі спеціальним суб'єктом у кримінальному праві України» є самостійною та ґрунтовною науковою працею, що виконана з дотриманням вимог академічної доброчесності. У дисертаційній роботі системно і комплексно досліджено співучасть у кримінальному правопорушенні зі спеціальним суб'єктом.

Результати досліджень, які наведені у дисертаційній роботі та опубліковані у наукових статтях, належать авторці і є її науковим доробком. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело. Праць, опублікованих у співавторстві, немає. Обґрунтованість і достовірність отриманих наукових результатів дослідження базуються на детальному підході до вивчення робіт вітчизняних та зарубіжних учених, законодавства та судової практики. Належно вивчено доктринальні позиції досліджуваної проблеми, удосконалено визначення поняття співучасті у кримінальному правопорушенні зі спеціальним суб'єктом, простежено історію становлення та розвитку кримінально-правового регулювання співучасті у кримінальному правопорушенні зі спеціальним суб'єктом, узагальнено досвід закріплення у зарубіжних кримінальних законах приписів, які регулюють співучасть у кримінальному правопорушенні зі спеціальним суб'єктом.

На основі проведеного аналізу авторкою здійснено поділ кримінальних правопорушень зі спеціальним суб'єктом і виділено групи та підгрупи таких правопорушень, з урахуванням яких виявлено особливості кримінально-правової оцінки діянь виконавця (співвиконавця), організатора, підбурювача та пособника у кримінальному правопорушенні зі спеціальним суб'єктом та систематизовано їх у правила, також вказано особливості співучасті у кримінальних правопорушеннях зі спеціальним суб'єктом, вчинених групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою та злочинною організацією, і напрацьовано відповідні правила кримінально-правової оцінки такої співучасті. Цей концептуальний підхід до вирішення проблемних питань співучасті у

кримінальному правопорушенні зі спеціальним суб'єктом є вагомим внеском, як у науку кримінального права, так і у правозастосовну практику.

За кількістю і рівнем публікацій, апробацією на наукових конференціях дисертація «Співучасть у кримінальному правопорушенні зі спеціальним суб'єктом у кримінальному праві України» відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її авторка, **Федорович Наталія Андріївна**, заслуговує присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Результати відкритого голосування:

«За» - 5 (п'ять) членів ради,

«Проти» - німає членів ради.

На підставі результатів відкритого голосування спеціалізована вчена рада ДФ 35.051.092 Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, м. Львів, присуджує **Федорович Наталії Андріївні** ступінь доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Голова спеціалізованої
вченої ради
ДФ 35.051.092

проф. Володимир БУРДІН

Підпис проф. В. Бурдіна
ПІДТВЕРДЖУЮ
ВЧЕННИЙ СЕКРЕТАР
Львівського національного
університету імені Івана Франка

